

Lyazzat Kurmanbayeva

<https://orcid.org/0000-0003-0827-6450>

Candidate of Philosophy Science, Stady at Mukhametzhan Tynyshbayev ALT University, Kazakhstan, klt2302@mail.ru

Lazzat Nabyeva

<https://orcid.org/0009-0008-4849-3744>

Senior lecturer, Sh. Yesenov Caspian University of Technologies and Engineering, Kazakhstan, zhana0000@mail.ru

Zhaksigul Issayeva

<https://orcid.org/0009-0009-0482-3542>

Candidate Senior lecturer, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Kazakhstan, lazzat1.nabyeva@yu.edu.kz

Atıf Künyesi | Citation Info

Kurmanbayeva, L., Nabyeva, L. & Issayeva, Z. (2024). Türk Kültüründe Gelenekler ve Millî Değerlerin Sınıflandırılması. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (6), 4699-4707.

Türk Kültüründe Gelenekler ve Millî Değerlerin Sınıflandırılması

Öz

Bu makalede, Kazak eğitiminin geleneksel kültüründe tarihi geleneklerin ve milli değerlerin durumu, kültürel çalışmalar açısından analiz edilmiş, bunların doğası arasındaki bağlantılar, tarihsel bilgi mekanizmasının rolü, kültürel değerler ve etnik özellikler ortaya konulmuştur. Araştırılan ulusal değerler ve sanat eserleri, üslup ve kutsal karakterin önceliğinin ayırt edici olduğu sembolik ve sürekli diller sistemine aittir. Tarihsel evrim bağlamında incelenen Kazakistan topraklarındaki değerler araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Çağdaşlarımızın asırlardır süregelen geleneklerin kutsal özünü anlaması ve onlarla uyum içinde yaşaması önemlidir. Bozkır halkının eserleri, kutsal gelenekleri, kültürü ve günlük yaşamı dünya görüşünün temelini oluşturur; buna göre büyüklere saygı, küçüklere yardım, yolculara misafirperverlik göstermek, Kazakların karşılıklı ilişkilerinin ahlak esaslarına dayandığı anlamına gelmektedir. Buna göre bu çalışmada konu literatür kaynakları ışığında ana hatlarıyla ele alınmış ve araştırma ile analiz yapma yöntemleriyle makale tamamlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Kültürel Miras, Göçebeler, Büyük Bozkır, Etnos

Traditions in Turkish Culture and Classification of National Values

Abstract

In this article, the status of historical traditions and national values in the traditional culture of Kazakh education is analysed from the point of view of cultural studies, the links between their nature, the role of the mechanism of historical knowledge, cultural values and ethnic characteristics are revealed. The studied national values and works of art belong to the system of symbolic and continuous languages, distinguished by the primacy of style and sacred character. The values of the territory of Kazakhstan, analysed in the context of historical evolution, are of interest to researchers. It is important that our contemporaries understand the sacred essence of centuries-old traditions and live in harmony with them. The artefacts, sacred traditions, culture and everyday life of the steppe people form the basis of the worldview, according to which respect for elders, help for the little ones, hospitality to travellers means that Kazakhs' mutual relations are based on moral principles. Accordingly, in this study, the topic is outlined in the light of literature sources and the article is completed with the methods of research and analysis.

Keywords: *Cultural Heritage, Nomads, Great Steppe, Ethnos*

Giriş

Anlamsal tanımlamalarda, konunun seçiminde ulusal mirasın sürekliliğinin analiz edilerek dünya medeniyeti sürecinde Türk kültürüne dayalı Kazak değerlerinin korunması sorunu önem kazanmıştır. Çalışmanın amacı, bugünkü Büyük Bozkırın tarihi ve gelişimini, kültürel ve anlamsal önemini ulusal açıdan incelemektir. Kültürel çalışmalar alanında geleneklerin devamlılığının Kazak kimliğinin kültürel mirasındaki yeri, tüm Türk-Kazak kültür ve medeniyetinin birleşmesi, milli kültür mirasının canlandırılması ve dünya medeniyet değerlerinin uyumu tartışılıyor. Ulusal varoluş oluşumunun manevi değerleri sistemi olarak dahil etme gibi yeni paradigmalarda erdemi, sadece geleneklerin sürekliliği yoluyla gerçekleşir. Manevi kültürün gelişimindeki süreklilik sosyal bilinç biçiminin özelliklerini dikkate alarak ahlaki ilkelere dayanır. Ahlaki değerler, insanın en önemli özelliklerinden biridir ve tüm toplumun yaşamının gerekli bir koşuludur. Her ulusal değer tarihi ve ruhu, halkın mirasının derslerinde somutlaşır, bu nedenle yeni nesil için ebedi, yaşayan bir manevi ve duygusal deneyim kaynağıdır. Geçmiş nesillerin yarattığı değerlere dair anlayışımız hiçbir zaman tükenmeyecektir, çünkü her nesil geçmişin yaratımlarından bugünün ihtiyaçlarına karşılık gelen yeni değerler keşfedecektir. Çevresindeki farklı gerçekliklerde pratik değişiklik yapma görevini çözen bir kişi, değişim ihtiyacını anladığı bir duruma gelir. İnsan toplum ortamında ve insanlar arasındaki ilişkilerini geliştirmeye özen göstererek, aynı zamanda kendisinin manevi,

ahlaki ve fiziksel imajını da geliştirir (Gabitov, 2003). Aslında kendisi mükemmel olmayan bir insanın temiz bir hayat sürmesi mümkün müdür? Kendi kendine eğitim, kendini tanımaya başlayan insan kendine “Ben bu dünyada kimim?” diye soru soran kişidir. Araştırmanın önemi aşağıdaki soruların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İnsanın kendini geliştirme çabasının kökleri tarihi çok eskiden başlamıştır. İnsanın kendini eğitimi ahlakla yakından bağlantılıdır, ahlakın özü tek bir sorun değildir, en karmaşık bilimsel sorunlardan biridir. Kant da bu konuya dikkat etmiştir. Temel etik çalışması olan «Saf Zihnin Testi»nin sonunda Kant şunları yazdı: "Üzerinde uzun süre düşündükçe her zaman yeni ve daha şaşırtıcı olan ve insan ruhunu neşeyle dolduran iki şey vardır ve onlar gökyüzü ve gökyüzündeki yıldızlar benim ruhumdaki ahlaki yasalarımdır." Alıntılanan bu sözler sıklıkla eleştiriliyor ancak araştırmacılar, bilimin son iki yüzyılda yıldızlı gökyüzünün sınırlarını ortaya çıkarma konusunda büyük ilerleme kaydettiğini söylüyor; ancak ahlakın özünü ortaya çıkarmadaki başarısının sürdürülebilir olmadığını belirtmeyi unutuyorlar (Gabitov, 2003). Araştırmanın amacı, Türk kültürünün evrensel kozmik, faydalı, felsefi kavramlarındaki dünya görüşünün içeriğini geleneksel kültürde ahlaki vicdan anlamsal analizden oluşur. Araştırmanın temel varsayımı, kültürel ve tarihi yaklaşımların, Kazakistan'ın kapsamlı bilimsel bilgisine dayanan araştırmalar için en uygun yaklaşımlar olduğu ve sosyal hafıza, iletişimsel doğa ve göçebelik statüsünün mekanizmalarını belirlemeye izin verdiğidir. Bir insanın yaşamının anlamlı dolu olması, içinde yaşadığı toplumun, içinde bulunduğu kültürel çevrenin ve genel insan uygarlığının anlamının temelini oluşturur. Milli değere ait verilerin incelenmesiyle insanın çevresini, yaşam tarzını, toplumunu, kültürünü ve geleneklerini, tüm varlığını zaman ve mekan kapsamına sığmayan evrensel manevi anlamlarla doldurduğunu görüyoruz. Ahlak aracılığıyla karakter insanların estetik bilincini etkiler. Buradan sembollerin insanlığın sosyal yaşamında özel bir yere sahip olduğunu görebiliriz. Geleneksel dünya görüşünün bu özel özelliği, gerçekliğin gerçekçi imajının genel göreviyle ilgili bir dünya görüşü olarak tanımlanmaktadır.

Bu bölümde öncelikli olarak ele almamızın nedeni: Kazak etnik grubunun diğer etnik gruplardan farklılıklarından biri de karmaşık ve çeşitli iç etnik yapısıdır. Bu özellik Kazakların tüm sosyal organizmasını kapsamaktadır. Kazakların yapısını oluşturan her soy, hiyerarşik olarak organize edilmiş birçok gruba ve hatta daha küçük bölümlere ve dallara bölünmüştür; bu da birbirine bağlı sosyal ilişkilerden oluşan karmaşık bir sistem oluşturur. Geçmişin mirasını, atalarının etnik ve psikolojik deneyimlerini kabul edip ustalaştıran her yeni nesil, ona eklemeler yapar, ona yeni bir görünüm kazandırır, böylece zamanın ruhuna ve her kültürel-tarihsel döneme uygun yenilikler getirir. İnsan gelişiminin önemli ve sorumlu bir anı, ahlaki kültürün

öncü, sentetik ve bütünleyici bir sonuç olarak ortaya çıktığı manevi gelişimi olarak kabul edilir. Herhangi bir devletin kültürel gelişim düzeyi, üyelerinin ahlaki kategorileri ve niteliksel özellikleriyle tanımlanır. Hümanist kültür, toplumun ahlaki değerleri özümseme düzeyi ve bu değerlerin yaratılmasına insanın katılımı ile karakterize edilir (Qulsarıeva, A.T. t.b., 2001). Ünlü Fransız bilim adamı K. Levi-Strauss, kültürün toplumsal yaşam normlarıyla ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğu gerçeğini şu sözlerle ifade eder: Kültür kurallarla başlar. Kültürde her şey ahlak kategorileri ile tanımlanır ve temel ilkesi ahlaktır. Hayatın çeşitli alanlarındaki insanların yaşamlarını anlatır: yaşam, aile, iş, bilim, politika vb. Günlük yaşamımızda, zihnimizde ahlak ve insanlık terimleri sıklıkla eşanlamli olarak kullanılmaktadır. Burada hukuk ve sosyal psikolojiden farklıdır ve yalnızca değer normatif davranış düzenleme türünden farklı bir durumda haklı ve doğrudur. Sapma durumunda insanın eylemlerinin kasıtlılığını düşünmesi gerekir. Kazak halkının ünlü yazarı Muhtar Auezov'un ülke olmak için beşiğini düzelt sözünü düşünecek olursak eğitim, gelecek neslin dünyaya gelmesiyle başlar. Eğitimin geleneksel ilke ve yönlerini kullanabilmemiz ve bunları akıllıca geliştirebilmemiz gerektiğine dair emrin anlamını anlıyoruz (İbiraev, 1993). Eski çağlardan beri Kazaklar, bir çocuğun, özellikle de erkek çocuğunun doğumuna özel bir önem vermişler ve bu olay, aile töreni çevresinden çıkıp kamusal bir önem kazanarak şenlik niteliğine bürünmüştür. Bu etkinliğe ithaf edilen törene çildehana adı verilir ve çocuğu beşiğe yerleştirme töreni yapılır. Kırk günlük olan çocuk, üç yaşından on yaşına kadar İslam şartlarına uygun olarak müslüman yapılır. Kazak halk geleneğine göre, ailenin en küçük oğlunun büyük eve (kara şarırak) sahibi olur ve anne ve babasıyla birlikte yaşar. Sofra başında dilek tutma geleneğine göre, sofranın başında verilen kutsamaya çoğu zaman aş kaitaru veya “bata vermek” de denir. Yemekten sonra masanın en yaşlısı şöyle diyor: Sofra size zenginlik versin, sağlık versin, Allah sizi korusun, selamet versin, şeref versin. Kazakların manevi etno-kültürü diğerlerinden farklı olan bayramlardan oluşmaktadır. Ulusal oyunlar ve festivaller her zaman kamusal işlevleri yerine getirmiştir: eğitim, askeri-spor, tören, oyun-sağlık-estetik, iletişim vb. Oyunlar belirli bir tür kültürel eylemdir, bir kültür olgusu olarak etkinliktir (Baxtini, 1975). Oyunu özgür bir yaratıcı etkinlik olarak anlayan Schiller, oyunu estetik bir etkinlik olarak değerlendirir. Ve tanınmış Hollandalı kültür bilimci Y. Huizinga, oyundaki insan özünün en önemli tezahürlerini fark edebildi. Gençte fiziksel ve zihinsel yetenekler oyun, merak ve beceriler yoluyla oluşmuştur, yani hayatta gerekli ve gerekli olan her şeyi oyun yoluyla öğrenmiştir (Baxtini, 1975). Türk kültürünün kökenleri olan Kazak halkı, manevi mirasın yanı sıra maddi hazineler açısından da zengindir. Kazakların maddi üretimindeki tüm başarılar, etnik kültürün gelişmesinin gerekli bir dayanağı

olan yüzyıllarca süren çalışmanın sonucudur. Emeğin ve çevrenin algılanmasının inceliği, göçebe uygarlığın maddi değerlerinin karakteristik özelliğinde ustaca sunulmaktadır: yurtlar, konutlar, mavi taşlar, mücevherler, giysiler, tüketim ürünleri, emek aletleri, halk el sanatları, şarkı vb.

Çağımızın en önemli gerçeklerinden biri, uygarlık tarihinin insanla, onun dünya görüşüyle, yaşam tarzıyla, tüm davranış kurallarıyla ilişkili olmasıdır. Eğitim sorunuyla ilgili yeni bir metodoloji, ancak eğitim felsefesinin farklı yönlerinin temsilcileri arasında fikir alışverişi ve geniş tartışmalar sürecinde oluşturulabilir. Bu, bir araya geldiklerinde ortak amaca fayda sağlayacak gerçeğin zerrelere açıklığa kavuşturma fırsatı verir. Kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması her zaman eğitim ve öğretimin temel amacı olmuştur. Eğitimin içeriği geçmişle gelecek arasında köprü kuracak nitelikte olmalıdır. Bir yandan kültürün hafızasıyla, diğer yandan toplumun önüne konulan hedeflerle açıklanır. Bu açıdan bakıldığında insan hafızası ile kültür arasındaki değişimler modern çağın önemli bir özelliğidir (Toynbî, 1990). Geleneksel Türk dünya görüşünde devletçilik felsefesinin temel direği iktidar kurumudur. Gücün başında han vardır. Khagan (Saka dilindeki han kelimesi - güçlendirilmiş anlamına gelir) köprü, insanlarla Tanrı'yı birbirine bağlayan geçit anlamına gelen geleneksel bir Türkçe kelimedir. Eski göçebeler için en büyük lider, ülke ile Tanrı arasında, ülke ile çevre dünya arasında bir köprü olarak kabul edilen kağandı. Allah'ın lütfuyla han, krallığı yönetme hakkına, yani Allah'ın emanetine layık hale gelebilir. Daha sonra Farabi bu kavramı İslam dünyası temelinde genişleterek kendi filozof-han anlayışının temelini attı. Bu kavrama göre filozof-kağan olmak, ancak Allah'ın ışığının «aktif bilinç (el-fa'al-'akl)» tarafından karşılanmasıyla mümkündür. Farabi'nin bu anlayışı daha sonra Yusuf Balasaguni'nin Kutadgu-Bilig adlı eserine yansımıştır. Kültegin ve Bilge Kağan yazılarında Tanrı tarafından görevlendirilen kağan, tüm insanlığın (insanlığın) hükümdarıdır. Türk devleti hiyerarşisinde han en yüksek unvandır. Bu tahta ve şerefe layık olmak kolay olmadı. Bu nedenle yeni seçilen han, Allah'ın verdiği iyilik, cömertlik, büyüklük gibi nitelikleri korumakla yükümlüydü. İyi bir yönetici ülkesini korumalı, ülkesinin yönetimini yani kanunları (anayasa) düzenlemeli, bunu halka ve gelecek nesillere tanıtmalıdır. Han'ın görevi halkın karnını doyurmak, yoksulluktan kurtarmaktır (Qulsarıeva, A.T. t.b., 2001). Ayrıca Kazak Hanlığı döneminde yasama kurumu olarak bilinen Kurultay (Meclis) vardı. Han'ın danışman kurulu olarak bilinen Meclis Kazak halkını oluşturan tüm soy temsilcilerinden oluşmaktaydı (Haydar & Issayeva, 2019). Türk hanları yaptıklarının gelecek nesillere aktarılmasını amaçlamıştır. Bu nedenle Türk hükümdarları taşa kazınmış vasiyetlerini gelecek nesillere bıraktılar. Kağan'ın

hatasının kendisini seçen halk ileri gelenleri tarafından tespit edilmesi durumunda kağanlıktan uzaklaştırılırdı. Tonyukuk, Kutluk Şad'ın böylesine yeni bir başlangıcını diriliş veya rönesans olarak görüyor. Çünkü bu yeni bir hükümet, yeni bir sistem, yeni bir ülke anlamına geliyor. Dolayısıyla Türk dünya görüşünde seçim, milletin kendi kaderini seçmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca Türklerin hanlarını seçmek için her oymaktan birer ok getiren yüz kişi arasından en asil olanları seçtikleri ve bu yüz oktan birini seçtikten sonra eğer ok oya aitse, bu yüz oktan birini seçtikleri bilgisi bulunmaktadır. Belli bir aşiret, o klanın lideri han olarak seçilir (Qulsarıeva, A.T. t.b., 2001). Geleneksel Türk dünya görüşünde devletin (ülkenin) temeli kural, hukuk sisteminin temeli milli kültür, gelenek, kültürün temeli ise (dini, dilsel) doğrulanmış değerler sistemidir. Tanrı'ya olan inancımızla. Ülke (devlet) bu yaşam süreçlerini düzenleyen ve sürdüren bir üst güçtür. Bugünkü duruma baktığımızda milli kültürel dünya görüşü temelinde anayasamızı oluşturan, kültürel değerlerimizi canlandıran, manevi temelimize dönen karmaşık, bilimsel ve felsefi modelleri dikkate alan geleneksel Türk dünya görüşüdür. Göçebe Kazakların kültürünün hemen hemen tüm bileşenleri, uzun vadeli bir doğa kullanma stratejisinin sonucudur. Kazakların tarihsel doğasında, çok eski çağlardan beri değer sisteminin çeşitli özellikleri oluşmuş olup, bunların çoğunun ideolojik ve ahlaki kökenleri, Türk döneminin kavram ve kavramlarıyla doğrudan bağlantılıdır (Nurmuratov, 2016). Sloganın ana işlevi klanlar arasındaki birliği güçlendirmek, klan üyelerinin ortak bir amaç uğruna yapılan savaşlarda cesaret ve cesaret duygusunu güçlendirmektir. Slogan, klanın asil, onurlu, görkemli tarihinin ve güç veren geleneklerinin bir sembolüdür. Slogan atıldığında yakınları her şeyi bırakıp yardıma gelmeli. Bu milliyetçiliğin değil, kabileciliğin temel ilkesidir. Slogan aynı zamanda klanları birleştirmek için de kullanılıyor. Aşiretin herhangi bir üyesi hasta olsa bile sloganın atıldığı yere gider. Çünkü slogan kanı, akrabalığı ve klan onurunu güçlendiren bir güçtür. Her aşiretin ve kabilenin kendine ait bir mottosu olduğu gibi Kazakların da ortak bir mottosu vardır. Bu slogan adını büyükbabadan almıştır. Kazakların ortak sloganı Alaş soyadından gelmektedir. Ayrıca her kabilenin kendine ait bir «işareti» vardır. Meralardaki atların, mezarların, mezar taşlarının, koyunların üzerine sembol işlenmiştir. Bunlar devlet sınırını tanımlayan sembollerdir. Küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar yerleştirilir. Bunlar ortak mülkiyetin ve aile geleneğinin tanımlayıcı işaretleridir. Bir göçebenin arkasında koruyucu bir hükümdar varsa kimse ona kötü davranmaz. Farklı boylara mensup göçebeler arasında akrabalık ve yakınlık olmaması nedeniyle savaş alanında birbirlerine gönüllerini açmazlar, birbirlerine yardım etmezler, karşılıklı güven yoktur, herkes kendini kurtarmaya çalışır (Ibiraev, 1993). Göçebe kültürü, savaş sanatına dayalı bir

savaş kültürüdür. Kabile ve akrabalık bağları insanda doğal olarak, doğadan başlar. Kabilelerden biri istismara uğradığında, yakınlık ve akrabalık görevini yerine getirmek için diğerlerinin onun yardımına koşması doğaldır. Aralarındaki ilişki ne kadar yakınsa, yani akrabalık ne kadar mükemmelse, karşılıklı yardım ve destek de o kadar güçlü olur. Göçebe kültürünün zorunluluk ve değerlerinin zorunlu kıldığı geçim kaynaklarının ve anavatanlarının zorlu jeo-ekonomik durumu nedeniyle bölgelerde karşılıklı yardımlaşma, karşılıklı destek ve koruma ilkesi, kabile ilkeleri ve soyağacı derinden korunmaktadır. Bu kültürün temelinde insanın yetişme tarzı, karakteri, dili ve dünya görüşü atalarının gelenekleri, yaşadığı çevre ve göçebe kültürüyle şekillenir.

Geleneksel Türk dünyasının en önemli sorunu hiç şüphesiz insan sorunudur. Dolayısıyla bugün geleneksel toplumdan söz etmemizin en önemli nedenlerinden biri egemen ülkemizin insanlık tarihindeki önemli yerini tanımlamak, tanımak ve başkalarına tanıtmaktır. Aynı zamanda yüzyıllar boyunca tarihin atıl parçaları statüsünden geçen, göçebe olarak istismar edilen ve aşağılanan göçebe kültürünün, artık insanlık tarihindeki yerini ve etkinliğini tanıdığı bilinmektedir. Bu nedenle göçebe kültürü, günümüz insan uygarlığının parlak geleceği için bir umut kaynağıdır. Başlangıçta geleneksel toplum insanının dini eylemleri, Tanrı katında ahlaki eylemlerden daha önemliydi. Ancak zamanla dini normlara dayalı ahlaki kavramlar ve etik kavramlar oluşmuştur. Bu tanım ve kavramlar, doğrudan çevreden alınan, bozkır uygarlığının ahlaki ve hukuki sisteminin genel dünya görüşüne, geleneklerine ve ahlakına damgasını vurmuştur (Qulsarıeva, 2001). Yaratılış efsanelerinin hemen hemen hepsinde, toprak getirmek için «suya dalma» olgusu Türk dünyasında oldukça yaygındır. Orhun-Enesai kayıtları göğün, yerin ve insanın yaratılışını şu şekilde anlatır: Yukarıda Göğün Tanrısı ve aşağıda Yer yaratıldığında, ikisinin arasında «büyük adam» yani insanlık yaratıldı. Bu bilgiler geleneksel Türk dünya görüşünün, felsefe tarihinin en önemli değeridir. Geleneksel Türk dünya görüşünde insanın ağaçtan yaratılışına ilişkin pek çok efsane bulunmaktadır. Uygur efsanelerinde ağaçtan hanın yaratıldığı, Korkut Ata kitabında ağacın atası olan kahraman Basat'ın, Oğuz şarkılarında ise ağaçtan kipçak yaratıldığına dair bilgiler bulunmaktadır. Oljas Süleymanov, Türklerin Güneş'ten doğduğunu söylüyor. Altay halkına göre insan yeraltı dünyasından gelen kemiklerden yaratılmıştır. Kemiklerden dirilme ve yeniden yaratma olgusu Kuran'da da geçmektedir. Böylece geleneksel Türk dünya görüşünde insan su, gök ve toprak (toprak), ağaç, kemik ve güneşten yaratılmıştır. Bunlardan insanın sudan yaratılışı Türk mitolojilerinde daha yaygındır (Segizbaev, 2017). Su, yaratılışın, yaşamın ve ölümün sembolüdür. Korkut efsanelerinde «Su ayağı - Korkut» kavramı ölüm anlamına gelmektedir. Türk mitolojisinde su yaratılışın temeli olarak gösterilmektedir.

Türk kozmogonisinin en eksiksiz ifadesini Altaylılar arasında bulabilirsiniz. Altay mitolojisine göre dünyada hiçbir şey yokken yalnızca Tanrı (Karahan) ve su vardı. Karahan şekilsizdir, bilinmeyen bir güce sahiptir, ilk insanı kaos halinde sudan yaratmıştır. Bu olgu içerik bakımından Sümer kozmogonisiyle ilişkilidir. Sümer mitolojisinde başlangıçta en eski deniz vardı. Bu kadim denizde dünya, dünya düzlemi, yer ve gök birleşerek bir bütün olmuştur. Gök ile yerin ayrılmasından sonra bitkiler, hayvanlar ve insanlar ortaya çıktı. Verilen örneklerden, geleneksel Türk dünya görüşünün kozmogonisiyle, hayatın kaynağının su olduğunu görebiliriz. Aynı zamanda geleneksel Türk dünya görüşünde, insan bedeninin temeli kabul edilen, insan ruhunun kemiklerde yer aldığına dair kavramlar da bulunmaktadır. M. Eliada'nın araştırmalarına göre Kuzey Avrasya halkları arasında kemik, ruhun yuvasıdır. Temelde avcılıkla uğraşan halkların dünya görüşünde, ister insan ister hayvan olsun, ilk sırada kemik gelir. Kemik aynı zamanda nesiller arasındaki genetik bağlantı anlamına da gelir. Kemikler sosyal ve kültürel hayatta, düğün ve cenaze törenlerinde çok önemli bir yere sahiptir. Kemiğin temel işlevi yaşamın devamlılığının, soyun hayatta kalmasının, halkın canlılığının aynası ve toplumsal birliğin garantisi olmasıydı. Kemiğin Kazak halkının günlük geleneklerinde hâlâ özel bir yeri var. Kemik aynı zamanda misafir olarak gelen kişinin derecesini de belirler. Birlik ve beraberliğin sembolü olan baş, çene, göğüs kemiği, orta ve kaval kemiği kemikleri işlevsel ve anlamsal anlamlara sahiptir. Örneğin Kazak kültüründe kemiklerden göğüs kemiği etnik ve akrabalık birliğinin simgesiymiş, kabileler arası uzlaşmanın, yemin etmenin ve siyasi ittifak kurmanın aracıydı (Ibiraev, 1993).

Sonuç

Dünyadaki tüm olgu ve olayları açıklayabilecek rasyonel bir sisteme ulaşabilmek insanın temel özelliğidir. Varlıkların ve olayların manasını ve hakikatini açıklayamayan, bilinmeyen, karanlık bir dünyada insan hayatını sürdürülemez. Dolayısıyla insan böylesine kaotik bir dünyayı kendine manevi sığınak haline getirmeye ve onu işlemeye çalışır (Haydar & Issayeva, 2019). Mitleri ve sembolleri kullanarak dünyayı ve mekânı sistematize edip düzenlemek ve kendisini bu sistem içinde belli bir yere yerleştirmek için dünyayla uyum içinde olmaya çalışır. İnsan bu gücünü kendisini yaratan kültürden alır. Her kültür, yaşam ve ölüm sorunlarını çözen belirli bir değerler sistemi oluşturur. Yani ölüm insanın gelişim aşamalarının ilerlemesini engelleyen bir olgudur. Yüzyıllar boyunca her kültür, toplum ve insan ölümün anlamını ve sırrını anlamaya çalışmıştır. Ruh ve beden olgusunun yaşam ve ölüm gerçeğinden kaynaklandığı ve tüm kültürlerin temel sorunu haline geldiği bilinmektedir. Ölüm, beden terk edilmesidir. Eski Türklerde ruhun ölüm anında kuş şeklinde uçup bedenden ayrıldığı düşüncesi eski tarihin

derinliklerine kadar uzanır. Jean Paul Roux'un araştırmalarına göre ruh, ulug (Moğolca'da «su» anlamına gelir) ve kut tarafından miras olarak verilen, cennetten gelen bir armağandır. Kut ruhtur, yaşam gücüdür, yiyecektir, mutluluktur, talihtir vs. anlamlar anlamına gelir. Kut, süt gibi saftır çünkü cennetteki «süt gölü»nden gelmektedir. Dünyadaki tüm varlıklar mutluluğa sahiptir. Sonuçta bu çalışmadan öğrendiğimiz evrensellik, uyum, tür, dünya görüşü, gelenek gibi kavramların bir yaşam biçimine dönüştürülmesi sürecinde tüm insan ırkının tarihsel odağını tek bir uzlaşmayla incelemektir.

Kaynaklar

Baxtini, M. M. (1975). *Ädebiet jäne estetika suraqtarı*. M. Kitap.

Gabitov T. KH. (2003). *Filosofiya*. Karzhy-Karazhat.

Haydar, E. & Issayeva, M. (26-28 Eylül 2019). Kazak Hanlığı Döneminde Geleneksel Hukuk Kurallarının Kazak Topluluğunda Oynadığı Rol. (ss. 56-64). Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu, Van, Tam Metinler.

Ibraev, Ş. (1993). *Épos älemi*. Ğılım.

Nurmuratov, S. (2016). Qazaq xalqınıñ rwxanı qundılıqtarı tarıx jäne qazirgi zaman. *Adam älemi*, (3), 69.

Qulsarıeva, A.T. t.b. (2001). *Mädeniëttanw sözdiği*. Soros qorı.

Qulsarıeva, A.T. (2001). *XX ğasır mädeniëtiñ özekti mäseleleriniñ filosofiyalıq tujırdaması*. RBK.

Segizbaev, O. A. (2017). *Qazaq filosofiyasınıñ tarixı (Ejelgi tüsinikterden XIX-XX ğasırdañ birinşi jartısınıñ ilimderine deyin)* [Mätin] : oqw quralı. (Orıs tilinen awd. G. J. Nurişeva). Qazaq wñiversiteti.

Toynbı, A. (1990). *Tarix şındığı*. Politizdat.